

RAJNAI GÁBOR

A Pilisi Térség Kultúrája

Mit jelent a PILIS szó az ott élők és az átutazók számára? A helyiek számára van-e olyan üzenete, ami növeli a térségben élők büszkeségét amiatt, hogy egy *gyönyörű és kulturált vidéken élnek*, s ezáltal motivál-e arra, hogy az itt élők maguk is tegyenek a térség közös kultúrája érdekében? Vagyis, az itt élő ember magáénak tekinti-e a szűkebb környezetét és gondozza-e azt? Ugyanígy a PILIS *mond-e valamit az átutazónak*, vagy annak, aki csupán a térképen megleli a Pilis térségét, vagy olvas róla az útikönyvekben. Van-e hívó üzenete valamilyen emléknek a térség falvairól, az itteni tájról, illetve az itt élő emberekről?

Ezeket a kérdéseket fogalmazta meg önmaga számára az a kis csoport, amely egy LEADER típusú térségi „*Pilisi Élő Tér*” nevű vidékfejlesztési program megvalósítását tűzte maga elé. A program egyik centrális gondolata, hogy a térség archaikus és szakrális kulturális hagyományait feltárva, a térség kulturális érték-térképét elkészítve térségi együttműködéssel „megidézze”, majd életre keltse a térség ősi kultúráját.

A Pilisi térség és a táj

A térségi vidékfejlesztési program – első lépésben – a Pilisi hegység geográfiai környezetét, az ebben a térségben lévő településeket célozta meg. A program-alkotó munkacsoportban főként a Pilis hegy szoknyáján található települések önkormányzatai, több civil szervezete és vállalkozója vesz részt.

A domborzati térképet is ismerők tudják, hogy a Pilis hegycsúcs maga Pilisszentkereszt és Pilisszántó között 756 méter magasra emelkedik és a hegy nyugati lejtőjén helyezkedik el Piliscsév település. A hegyet főként a Pilis kezdőnevű települések veszik körbe, de található ettől eltérő elnevezés is, mint például Dobogókő és Kesztlőc.

Aki valaha is járt a Pilisi hegységben az bizonyára megmaradt benne, hogy a környezet gyönyörű. A Pilis hegy természeti és táj adottságai csodálatosak. Ebből eredően nem véletlen, hogy maga a térségi közös program fontos eleme a tájkultúra, a meglévő természeti adottságok megóvása is. A Pilis vidékét jobban ismerők között tudott, hogy a térségre is kiterjed az ország egyik jelentős természetvédelmi szervezetének – a Duna–Ipoly Nemzeti Parknak – a hatásköre, így ez az állami szervezet természetes partner a térségi tájkultúra fejlesztésében, a tájvédelmi programok magvalósításában.

Pilisi tájkép

A táj adottságai sokszínűek és változatosak. A szemnek is vonzó tájkép mellett a növény és állatvilágban is számos egyedi található a Pilis térségében. Tájékozottabbak tudják, hogy a térségben – a Nemzeti Park ke-

zelésében – több kiemelten védett terület és három tanösvény is van, köztük az Európa Diplomás Nagyszénás hegy területe.

Aki egy kirándulásra szánja el magát a Pilisben, az májusban találhat az erdőben egy-egy védett Pilis lent, vagyis Linumot. Ha valaki a természetben sétára adja a fejét, ha szerencsés és odafigyel, felismerheti a Gyurgyalag hangját.

Sokszor persze a „rohanó világban” csak végig autózunk a főutakon, esetleg vonaton, vagy buszon, de az erdei séta nem igen fér bele a mindennapjainkba. Sokan úgy fogalmazzák, hogy elvesztettük a kapcsolatot a természettel, hogy beszűkült a tájtudatunk. Való igaz, az agglomerációs lét – különösen a városi környezetből kiköltözöttek esetében – nem automatikusan oldja meg a természettel való harmonikus viszonyunkat.

A térség és az itt lakók sokszor inkább szenvednek az agglomerációs terheléstől, mint amennyire annak előnyeit tudják élvezni. Természetesen ennek számos más oka is van, az azonban tény, hogy aki nem ismeri szűkebb és tágabb környezetét, annak valós értékeit, az nehezebben motiválható arra, hogy aktívan tegyen is érte. Ennek egyik jelentős és a problémát előrevetítő része, hogy a következő nemzedék is hasonló diszharmóniában élhet a környezetével, ami beláthatatlan következményekkel járhat. Szerencsére egyre több ember próbál másként gondolkodni és keresi a valós kapcsolatát a környezetével. Egyre több iskolában foglalkoznak a pedagógusok a gyerekek környezeti kapcsolatával és környezetismeretével. Sok helyen megtalálható azonban a Pilis térségében is az úgynevezett „civilizáció” nyoma a táj sebeiben, az illegális hulladék elhelyezésben, az út menti műanyagpalackok és más szemetelésben.

A közös térségi program egyik eleme *ennek a szemléletnek és viselkedésnek a változtatása*. Egyik elképzelés szerint az iskolákkal együttműködve, vagyis a pedagógusok és a diákok bevonásával elkészítenénk a térség „Öröm–Bánat Térképét”. Ebben összegyűjtenénk fotók, rajzok és/vagy kisebb leírások formájában a gyerekek szemüvegén keresztül azokat a helyszíneket, amelyek számukra örömet, vagy bánatot jelentenek. Ebbe a munkába megpróbáljuk bevonni a felnőtt családtagokat is, így szeretnénk egy széles korosztályt megszólítani és mozgalmat kezdeményezni a környezetünk, a természeti adottságunk tudatos feltárása és védelme érdekében.

Történelmi gyökerek

Mint ahogy a legtöbb térségben, így a Pilisben is a történelmi gyökerek a múlt mélyére hatolnak. A Pilis térsége ebben a tekintetben lehet, hogy az átlagnál is szerencsésebb, mert a római kor maradványaitól a középkori vallási kapcsolatokon keresztül a magyar királyi udvari kötődésekig számos emlék megtalálható.

A Pilisbe szervezett kirándulásokon jellemzőnek tekinthető, hogy olyan romokat látunk az út mentén, amelyek például korábbi kolostorokra utalnak. Ezek egy része még rejtett, de egy részük feltárt és látogatható, így tudható, hogy mely korból származik és milyen szellemi kultúrát jelentett ebben a térségben egykoron.

A térségben a vallási kultúrára utaló nyomok nagyon gazdagok. Kiemelkedőek ebben a Pilisszentkereszti 1100-as években alapított ciszterci kolostor, vagy a Klastrompusztai Pálos kolostor romjai. Tudott az is, hogy a Pálos rend az 1200-as években ebben a térségben bontakozott ki és abban az időben több kolostoruk is létezett a Pilisben. Korabeli feljegyzésekből bizonyítottnak tekinthető az is, hogy több Árpád-házi királyunk szerette ezt a környéket, így például III. és IV. Béla is sűrűn kereste fel a térséget, annak kolostorait, hogy szellemi feltöltődést nyerjen az országláshoz.

Jogosan merül fel a kérdés, hogy mitől volt ilyen vonzó ez a táj a régi időkben. Többen számos misztikumba hajló magyarázatot hoznak fel a kérdés megválaszolására, amely magyarázatok egy részén érdemes elgondolkodni.

Egyik ilyen misztikum Dobogókő település természeti adottságait, különösen az ott fellelhető nagy méretű kősziklát, a „Dobogó követ” lengi körül.

Nem annyira misztikus, de mindenképpen szakrális jelentősége van a Pilisszántón talált Keresztes Kőnek, a rajta fellelhető szimbólumoknak. Ugyancsak Szántón – részben a polgármester kitartó kutatásai alapján – feltárt és/vagy tudatosított temetői jelképeknek, vagy a településen található kereszttek hetes számában fellelhető számmisztikai összefüggésnek is lehet mély szimbolikai üzenete, jelentése, kőbe zárt mondanivalója.

A térségi fejlesztési tervnek fontos eleme egy olyan kulturális értéktérkép elkészítése is, ahol az épített örökség és a történelmi gyökerek feltárása együttesen és a szellemi értékek gazdagságát is magába foglalva történjen meg. Több térségi településen ez a helytörténeti feltárás megkezdődött, amely munkákat folytatva a térség egészét átfogó értékfeltáró munka elvégzése is időszerűnek látszik.

Sokszínű kultúra

A térség kulturális sokszínűsége részben a leírt történelmi gazdagságban rejlik. Mindezt tovább erősíti, hogy a térségben a magyar népesség mellett több nemzetiség is él. Így vannak szlovák és sváb települések, illetve egy-egy településen megjelenik jelentős roma kisebbség is.

Az elmúlt években – részben erre a néprajzi és kulturális sokszínűségre építve – bővültek a kulturális és közösségi rendezvények. Az önkormányzatok és intézményeik ilyen irányú támogató és szervező munkája mellett a térségben szaporodnak azok a civil szervezetek is, amelyek a kulturális rendezvények szervezésében is részt vállalnak. Erre egyik jó példa a térségben működő Szlovák Kulturális Egyesület.

A rendezvények szaporodásának eredményeként a szokásos vallási rendezvények (búcsúk, körmenetek) mellett egyre több olyan helyi kulturális rendezvény jelenik meg a térségben, amelyek a községek határán túl is kisugárzással, vonzással bír. Ez vetette fel azt az igényt, hogy mind a rendezvények sikere, mind a tapasztalatcsere érdekében a térségünkben hangoljuk össze az eseményeket. Ez eredményt hozhat akár a térség turisztikai vonzereje növelése, esetleg a szervezési költségek fedezete oldalán is, sőt megalapozhat bizonyos helyi és/vagy térségi fejlesztési lehetőségeket is.

Kulturális turizmus

A közösen kidolgozott térségi fejlesztési tervnek szintén prominens eleme a kulturális turizmus, ami kiegészül bizonyos ökológikus elemekkel is. Kulturális összefüggésben a programalkotók azt a célt tűzték maguk elé, hogy a térség szakkulturális értékeit egyre inkább élővé tegyék.

Az az egyik célkitűzés, hogy a térség kulturális adottságait és értékeit megismerve és megismertetve egyre több, a képen látható közös élmény szülessen. Ezek a célzott közösségi események a térség értékeink a feltárását és gondozását jelentik.

Az ilyen közös munkák – az emberi kapcsolatok elmélyítésén túl – erősítik a lokálpatrióta kötődést, az épített és a természeti környezet iránti tiszteletet, valamint a közös értékeink megóvása iránti elkötelezettséget. Felemelő érzés tud lenni, ha az ember a barátainak, esetleg az unokájának dicsekedhet azzal, hogy részt vett egy-egy érték megmentésében.

A kulturális értékek közös feltárása és feldolgozása közben rengeteg ismeret szerezhető a történelmi gyökerekről, népi hagyományainkról. A kulturális eseményeken való részvétel magas szintű esztétikai élményt adhat és erősítheti a közösségi lét iránti igényt. De feltehetjük a kérdést, hogy hogyan vetődik fel az ökológia? Természetesen a táj esztétikuma és annak szükséges megóvása tekintetében. A kép egy pilisi tájrészlet. A kulturális turizmus – ha nem eléggé környezettudatos – lehet tájromboló is, így mind a fejlesztések, mind az események kapcsán fontos elem kell maradjon a környezettudatosság és a kultúráltság.

Térségi kohézió

A Pilisi térség geográfaiilag egységes, de nem alakult ki igazán mély térségi kohézió, pedig a térség szakrális értékei erre lehetőséget adnának. Az történelmi tény, hogy a térség már évezredek óta vonzó élettér az emberek számára. Az is igazolt, hogy ez a térség sok és sokféle szellemi értéket vonzott az elmúlt évszázadokban, ami bizonyára nem véletlen. Következésképpen mind a természeti, mind a szellemi értékei, az erre épülő kisugárzása erős a térség egészének, ami „kovásza” lehet a térségi kohézióknak.

Természetes az is, hogy a történelmi feltárások, a kulturális értékek ápolása településekhez kötődnek, mivel ott élnek az emberek. Erre vonatkozóan a legtöbb pilisi községben igen komoly helyi feltáró munka indult el, ami ez ideig *nem ért össze egy térségi közös hagyományápoló formává*, törekvéssé.

Nem könnyíti meg ezt a folyamatot a közigazgatási határok problémája sem. A Pilis hegy szoknyáján lévő települések többsége ugyan Pest megyében van, de már nem egy, az utóbbi időben kialakított kistérségben. Ugyanígy Piliscsév, Keszthely és Leányvár ugyan a Pilis lábánál fekszik, de már Komárom-Esztergom megye, mi több nem a Közép-Magyarországi Régió, hanem a Közép-Dunántúli Régió települései. Ez tervezési és a fejlesztési folyamatok összehangolásától kezdve a napi kapcsolattartásig megbontja, nem pedig erősíti a térségi kapcsolatokat.

A jelenlegi program tervezésekor ez a nehézség is megjelent. A Komárom megyei települések az induláskor örömmel csatlakoztak a programhoz, mivel abban a kistérségben nem indult el hasonló programalkotás, de a Pilis hegy északi oldalán lévő települések már nem vettek részt a programalkotásban, mert abban a kistérségben megpróbálták közös, az egész kistérségre kiterjedő programot létrehozni, még ha nincs is ilyen sajátosan mély kötődés a térség települései között.

A pilisi adottságokra épülő együttműködést tovább nehezíti, hogy a korábban kialakult kistérségi társulások néhány évvel ezelőtti átrendezése kapcsán az új lehatárolás sem ebbe az irányba lépett. Nem az azonos, illetve hasonló adottságokat vette alapul a lehatárolás, így a Pilis Kistérségi társuláshoz a Zsámbéki térséget csatolták és nem a Pilisi falvak körét, illetve ezt a kistérségi települési kört egyesítették. Ennek a lehatárolásnak is megvan a maga sajátos logikája, de az adottságok tekintetében nehezen értelmezhető, és a térségi kohézió erősödését is nehezen szolgálja a jelenlegi együttműködési keret.

A közös térségi vidékfejlesztési program megvalósítása előtt – a fenti környezeti nehezítések mellett – több további nehezítés is megjelent,

amelyek természetesen egyféle próbatételként is felfoghatók. Ebben a legjelentősebb elem, hogy a benyújtott program, az amúgy szerény kerektekel gazdálkodó LEADER pályázaton, nem nyert. Így ez a forrásszerzési motiváció jelenleg nem kalkulálható.

Aktuális lépések

Az említett pályázat sikertelensége az alábbi kérdéseket vetette fel:

1. Elég erős-e a térségben a szakrális kulturális közös gyökér, hogy a program megvalósítására motiválja a térség szereplőit?
2. A program elemei – egyenként és együtt – eléggé vonzóak-e a térség szereplői számára a megvalósításban való részvételre?
3. A közös programra együtt és/vagy elemeiben tudunk-e forrást teremteni a megvalósítás fedezetére?

Az első kérdés nehezen megválaszolható, így részben költői. A második kérdés inkább kihívás, amíg a harmadikra szükségszerűen keresni kell a választ. A leírt kérdések alapulvételével a program alkotóinak és a megvalósításban a részvételi szándékukat korábban jelzőknek egy része úgy határozott, hogy megpróbálják a program térségi megvalósítását. Ennek megfelelően ez a kör az egyes kérdésre is pozitív választ adott és pozitív hipotézissel rendelkezik a másik két kérdés vonatkozásában is.

A program fő célja – a kulturális elemeket is beleértve – az, hogy a térségben egy olyan közös aktivitást, kvázi mozgalmat indítsunk el, amely szemléletformálást és érdekszövetséget teremt a Pilsói térség kulturális és természeti értékeinek a feltárásában és megóvásában. A programban résztvevők ezt az aktivitást és az ebből származó kalkulálható eredményt tekintik *az életminőségük javítása egyik lényeges elemének*.

Ennek megfelelően a térség több említett szereplője a közelmúltban ütemtervet fogadott el arról, hogy a program mely elemei kezdhetők meg kevés forrással és a meglévő intézményi kapacitás bázisán. Így a program kulturális aspektusaiban a térség kulturális értéktérképének elkészítése és a térségi programkoordinációja, valamint a térségi „Öröm-Bánat Térkép” elkészítésének megalapozása került elhatározásra.

A program alkotói és résztvevői nyitottak a program iránt érdeklődők irányába és örömmel építenek kapcsolatot a hasonló programokat tervezőkkel.

Szakmai elérhetőségeink:

Gallay Katalin, kistérségi menedzser, gallayk@qvm.hu, vagy Rajnai Gábor, programkoordinátor, rexim@grajnai.hu (Rajnai Gábor a jelen cikk szerzője)